

Η ιστορία της Ιεράς Μονής Προφήτη Ηλία Θήρας

/ [Ιερές Μονές](#)

Ἡ Ἱερά Σταυροπηγιακή καί Πατριαρχική Μονή Προφήτου Ἡλιοῦ, βρίσκεται στήν κορυφή τοῦ ὁμώνυμου ὄρους, σέ ὑψόμετρο 567 μ., τρία χιλιόμετρα ἀπό τό χωριό Πύργος τοῦ δήμου Καλλιόστης, στό νοτιοανατολικό τμήμα τῆς νήσου Σαντορίνης.

Ἡ Ἱδρυση τῆς μονῆς

Τό 1711 εἶναι τό ἔτος ἱδρυσης τῆς Μονῆς, σύμφωνα μέ τήν κτητορική Ἐπιστολή (6 Μαρτίου 1711), πού ὑπογράφεται ἀπό τόν ἐπίσκοπο Θήρας Ζαχαρία Γύζη.Κτήτορες εἶναι οἱ ἀδελφοί Γαβριήλ καί Ἰωακείμ, γιοί τοῦ Ἀντωνίου Μπελώνια καί τῆς Αἰκατερίνης Σιγάλα τοῦ Ἰωάννη, ἀπό τό χωριό Πύργος. Ἱερομόναχοι καί ἐφημέριοι στή γενέτειρά τους, ἀποτραβήχτηκαν καί ἱδρυσαν τό μοναστήρι ἀξιοποιώντας οἰκογενειακά τους κτήματα. Ἐκεῖ ὑπῆρχαν ἤδη δύο ἐξωκκλήσια, ἀφιερωμένα στόν προφήτη Ἡλία καί στήν Ὑπαπαντή τοῦ Κυρίου.

Όπως προκύπτει από τὰ ἀφιερωματικά ἔγγραφα καί τούς τίτλους ἀγοραπωλησίας στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς, ὁ Προφήτης Ἡλίας ἀνῆκε ἀρχικά στόν Κωνσταντῖνο Πραγιώτη, ἀργότερα περιῆλθε στόν ἱεροδιάκονο Παρθένιο Σιγάλα, συγγενῇ τῶν κτητόρων, πού ἀνοικοδόμησε τό δεύτερο ἐξωκκλήσιο τῆς Ὑπαπαντῆς. Τόν χῶρο αὐτό ὁ Παρθένιος Σιγάλας παραχώρησε στούς ἀδελφούς Γαβριήλ καί Ἰωακείμ.

Σύμφωνα μέ τήν κτητορική Ἐπιστολή τοῦ ἐπισκόπου Ζαχαρία, οἱ ἀδελφοί Μπελώνια ἐξουσιοδοτήθηκαν «ἵνα ποιήσωσι Μονύδριον ἀνδρῶν, διὰ νὰ δουλεύσωσι τὸν Θεόν». Γι' αὐτό, γράφει ὁ ἐπίσκοπος στή συνέχεια, «...παραδίδω αὐτὸν τὸν Ναὸν μετὰ τοῦ παρακκλησιδίου ὅπου ἔχει τῆς Παναγίας μας [Ὑπαπαντῆς] τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερομονάχου κὺρ Γαβριήλ Μπελώνια ὁμοῦ μετὰ τῶν κατὰ σάρκα ἀδελφῶν αὐτοῦ καὶ τῆς συνοδείας αὐτῶν, ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν ἀνδρῶν οἰκητήριον καὶ καταφύγιον πάντων τῶν χριστιανῶν...». Τό κτητορικό γράμμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζαχαρία Γύζη βεβαιώνει μέ τήν ὑπογραφή του καί ὁ Ἀγάπιος Γύζης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Σαντορίνη, ἔχοντας τόν τίτλο τοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου Σωτηρουπόλεως.

Ἡ σύσταση τῆς Μονῆς καί ἡ κήρυξή της σέ σταυροπηγιακή

Γιὰ νὰ καταστεῖ δυνατή ἡ ἀνέγερση τῆς Μονῆς ὁ Γαβριήλ καί ὁ Ἰωακείμ ἀναζήτησαν οἰκονομική βοήθεια, ἀλλά τό ἀποτέλεσμα δέν ἦταν ἱκανοποιητικό, λόγω τῆς γενικότερης οἰκονομικῆς δυσχέρειας πού ἐπικρατοῦσε στόν ἐλλαδικό χῶρο τήν περίοδο αὐτή. Ἡ προσπάθεια γιὰ τήν ἐξεύρεση τῶν ἀπαραίτητων οἰκονομικῶν πόρων στράφηκε τότε πρὸς τήν ἀκμάζουσα θηραϊκὴ παροικία τῆς Κωνσταντινούπολης. Ὁ μοναχὸς Γαβριήλ ταξίδεψε στήν Πόλη, ἔχοντας μαζί του εἰδικές συστατικές ἐπιστολές ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ζαχαρία Γύζη καί ἄλλους πρὸχοντες Θηραίους, ὅπου βρῆκε θετική ἀνταπόκριση.

Παράλληλα μέριμνα τοῦ ἱερομονάχου ἦταν καί ἡ ἐπικύρωση τῶν σταυροπηγιακῶν καί πατριαρχικῶν δικαίων τῆς νεοϊδρυόμενης Ἱερᾶς Μονῆς. Στήν Κωνσταντινούπολη συναντήθηκε πρῶτα μέ τὸν μέγα ἀρχιμανδρίτη Ἀζαρία, γιό τοῦ Νικολάου Σιγάλα, διδάσκαλο τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καί ἱεροκήρυκα τοῦ πατριαρχικοῦ Ναοῦ, ὁ ὁποῖος μεσολάβησε στόν πατριάρχη Κύριλλο Β'. Ὁ Πατριάρχης συνέταξε εἰδικό πατριαρχικό Σιγίλλιο (Μάιος 1712), πού παρέδωσε στόν Γαβριήλ, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ἡ Μονή κατοχυρώνεται ὡς Πατριαρχική καί Σταυροπηγιακή. Τὰ σταυροπηγιακὰ δικαιώματα ἀνανεώθηκαν ἀπὸ τὸν Γρηγόριο Ε', τό 1798.

Ἡ Μονή ὡς Πατριαρχική Ἐξαρχία

Ἡ δύναμη τῆς Μονῆς ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου μέχρι τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα κυμάνθηκε μεταξὺ δεκαπέντε καί εἴκοσι μοναχούς, ἀριθμὸς ἰδιαίτερα μεγάλος γιὰ

τίς μονές τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, μέ ἐξαίρεση βεβαίως τίς μονές τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Ἀποτέλεσμα τόσο τῆς ἀνάπτυξης ὅσο καί τῆς συνέπειάς της ἔναντι τοῦ Πατριαρχείου ἦταν ἡ παραχώρηση τοῦ ἀξιώματος τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας στόν ἡγούμενο.

Ὁ Πατριαρχικός Ἐξάρχος τῶν μοναστηριῶν φρόντιζε γιά τήν τήρηση τῆς κανονικῆς τάξεως στά μοναστήρια τῆς περιοχῆς του καί γιά τήν εἴσπραξη τῶν ὀφειλομένων πρός τόν Πατριάρχη «κανονικῶν» χρεῶν. Περιόδευε στά μοναστήρια τῆς δικαιοδοσίας του καί μέ τήν παρουσία τοῦ κατὰ τόπον Ἀρχιερέα «ἐθεώρει ἐκάστου Μοναστηρίου τόν ἀκριβῆ καί καθαρόν λογαριασμόν τῶν προσόδων αὐτοῦ καί τῶν ἐτησίων δαπανημάτων διὰ καταστίχου καταγεγραφομένων κτημάτων κινητῶν καί ἀκινήτων...».

Ὁ βίος καί ἡ καθημερινή ζωή τῶν μοναχῶν

Ἡ Μονή ὁργανώθηκε ὡς ἰδιόρρυθμη. Ὄταν οἱ μοναχοί αὐξήθηκαν, εἰσῆχθη τό κοινοβιακό σύστημα, πού διατηρήθηκε μέχρι τά μέσα περίπου τοῦ 18ου αἰώνα. Κατόπιν τό μοναστήρι λειτούργησε πάλι ὡς ἰδιόρρυθμο μέχρι τό 1998, ἔτος πού ἐπανδρώθηκε ἀπό τή σημερινή ἀδελφότητα. Ὁ ἀριθμός τῶν μοναχῶν μέχρι τό 1850 κυμαίνεταν ἀπό δέκα μέχρι εἴκοσι, καί μερικές φορές μεγαλύτερη, σύμφωνα μέ τό Μοναχολόγιο τῆς Μονῆς. Ὁ Ἰωσήφ Δεκιγάλας (Γενική Στατιστική τῆς Νήσου Θήρας, Ἑρμούπολις 1850, 16), μέ τήν ἀπογραφή πού ἔκανε στή Θήρα, καταγράφει δεκαπέντε μοναχοῦς. Ἀπό τά πρακτικά ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου καί τῶν συμβούλων ἀπό τό 1850 καί μετά παρατηρεῖται ὅτι ὁ ἀριθμός αὐτός τηροῦνταν σχεδόν ἀμείωτος μέχρι καί τό 1870. Ἀπό τό 1880 ὅμως ἡ δύναμη τῆς Μονῆς συνεχῶς ἐλαττώνεται. Τό 1918, ἀπό πίνακα τοῦ τότε Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, γνωρίζουμε ὅτι οἱ μοναχοί ἦταν ἑννέα. Σήμερα στή Μονή ἐγκαταβιώνουν πέντε μοναχοί. Ἰδιαίτερη μέριμνα λήφθηκε γιά τήν ὁργάνωση τῆς καθημερινότητος, ἀλλά καί τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν μοναχῶν. Ἦδη στήν κτητορική Ἐπιστολή τοῦ ἐπισκόπου Ζαχαρία ὁρίστηκαν οἱ ἀκόλουθοι κανόνες·

α) οἱ μοναχοί ὀφείλαν νά διάγουν βίο σεμνό, τίμιο, ἐνάρετο, σῶφρονα, εἰρηνικό καί ἀσκανδάλιστο, χωρίς ἔριδες καί φιλονεικίες, νά ἀγαποῦν ἀλλήλους, σάν μιὰ ψυχή σέ πολλά σώματα, καί νά μήν ἐπαίρονται ἔναντι ἀδελφοῦ τῆς μονῆς.

β) δέν ἐπιτρεπόταν ἡ παραχώρηση περιουσιακῶν στοιχείων ἀδελφοῦ τῆς Μονῆς, μετά τήν κουρά, παρά μόνο ὕστερα ἀπό ἄδεια τοῦ καθηγουμένου καί μέ σκοπό τήν ψυχική ωφέλεια.

γ) δέν ἐπιτρεπόταν τά ἀφιερώματα τῶν πιστῶν στή μονή νά ἀνήκουν στούς μοναχοῦς.

δ) δινόταν τό δικαίωμα μετακίνησης τῶν μοναχῶν σέ ὅλη τήν ἐπαρχία, βάσει τοῦ

θεσμοῦ τῆς «ζητείας».

ε) ὑπῆρχε ὑποχρέωση τέλεσης ἐτήσιας πανηγύρεως στήν ἐορτή μνήμης τοῦ ἁγίου.

στ) ἡ Μονή ὀριζόταν ὡς ἄβατο γιά τίς γυναῖκες.

Τό ἄβατο τῶν γυναικῶν στή Μονή

νήΤό ἄβατο θεσπίστηκε μέ τήν ἵδρυση τῆς μονῆς. Ἡ εἴσοδος τῶν γυναικῶν ἐπιτρεπόταν σέ ἐξαίρετες μόνο περιπτώσεις, ὅπως γιά τήν προσφορά βοήθειας σέ ἀσθενῆ μοναχό ἀπό συγγενῆ του. Ὑπάρχωσαν ἤ φτωχές γυναῖκες, πού ἀναζητοῦσαν βοήθεια ἀπό τή Μονή, μποροῦσαν νά φτάσουν μέχρι τόν μύλο της, στή θέση «Ἀλογόμυλος». Ἐκεῖ διέμενε ὁ πιό ἐνάρετος ἀπό τοὺς μοναχοὺς, ὁ ὁποῖος εἶχε καί τό διακόνημα τοῦ μυλωνᾶ. Τό ἄβατο διατηρήθηκε μέχρι τόν 19ο αἰώνα, ὅποτε ἡ ἰσχὺς τοῦ κανόνα ἀτόνησε. Σήμερα ἡ εἴσοδος γυναικῶν εἶναι ἐλεύθερη μόνο στό Καθολικό καί τό Ἀρχονταρίκι.

Ἡ προσφορά τῆς Μονῆς

Ἡ Μονή τοῦ Προφήτου Ἡλίου ἀνέπτυξε ἰδιαίτερη δραστηριότητα καί συνέβαλε στήν ἀνάπτυξη τῆς τοπικῆς κοινωνίας μέ τήν καλλιέργεια τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, τή συμμετοχή της σέ ἐθνικά ζητήματα, ἀλλά καί μέ τό φιланθρωπικό της ἔργο.

Σέ εὐχαριστήριο ἔγγραφο τῆς 5ης Μαρτίου 1849, πού ἀπευθύνεται πρὸς τή Μονή ἀπό τό Ἐπαρχεῖο Θήρας, διαβάζουμε· «...ἐντεῦθεν λαμβάνομεν ἀφορμὴν νὰ σᾶς ἐκφράσωμεν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐπαίνους μας, Πανοσιώτατε, διὰ τοὺς πρὸς τὰ ἀγαθοεργῇ Καταστήματα εὐεργετικοὺς σκοποὺς σας, οἵτινες θέλει ἀνταμειφῶσιν ἐν καιρῷ παρ' ὅπου δεῖ...».

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ προσφορά τῆς μονῆς - Ἡ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Σχολὴ τῆς Μαρτινοῦς

Ἀπὸ τὰ σημαντικότερα κοινωφελῆ ἔργα τῆς Μονῆς ἦταν ἡ ἵδρυση ἐλληνικοῦ σχολείου στήν περιοχή τῆς Μαρτινοῦς, λίγο ἔξω ἀπὸ τόν Πύργο. Ἡ περιοχή εἶναι γνωστὴ μέχρι σήμερα μέ τήν ὀνομασία «Σχολειά».

Ἡ ἵδρυσή της ὀρίσθηκε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1799. Ἀρχισε νά κτίζεται τό 1803 σέ κτήματα τῆς Μονῆς καί περατώθηκε τό 1806.

Ὁ ἡγούμενος Παΐσιος, ἐκτιμώντας τό μεγάλο αὐτό ἔργο διέθεσε μεγάλα γιά τήν ἐποχὴ χρηματικά ποσά, πού ἀνάγκασαν μάλιστα τή Μονή νά προβεῖ σέ δανεισμό.

Τό Πατριαρχεῖο ἐπευλόγησε τό νέο ἔργο τῆς Μονῆς μέ τήν ἔκδοση σχετικοῦ

Πατριαρχικοῦ Σιγιλλίου. Τό Σιγίλλιο αὐτό θέτει τίς βασικές διοικητικές καί ἐκπαιδευτικές ἀρχές λειτουργίας τοῦ σχολείου μέ ἀναλυτικό τρόπο, ἐπιδεικνύοντας τήν ἰδιαίτερη φροντίδα τοῦ Πατριαρχείου. Μέ δεύτερο Σιγίλλιο ἡ Σχολή «θα λέγεται ἐς αἰὲ καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται Πατριαρχική καὶ Σταυροπηγιακή».

Ἡ Ἑλληνική Σχολή τῆς Μαρτινοῦς λειτούργησε γιά περισσότερα ἀπὸ 40 χρόνια, μέχρι τό 1845, καί συνέβαλε στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καί τήν πνευματική ἀναγέννηση.

Ἑλληνορθόδοξο Σχολεῖο Θήρας

Στό ἐκπαιδευτικό ἔργο τῆς Μονῆς ἐντάσσεται καί ἡ ἵδρυση τοῦ νέου Ἑλληνορθόδοξου Σχολείου Θήρας, τό 1831. Τό σχολεῖο κτίζεται μέ μέριμνα καί δαπάνη τῆς Μονῆς.

Δημοτική Σχολή τῆς Οἴας

Ἡ Μονή μερίμνησε καί γιά τίς ἀνάγκες τῆς Δημοτικῆς Σχολῆς τῆς Οἴας. Συνέδραμε μέ τό ποσό τῶν 40 δραχμῶν ἐπὶ δύο ἔτη (Σεπ. 1845 – Δεκ. 1847).

Ἡ δράση τῆς Μονῆς ἐκτός τοῦ νησιοῦ

Ἡ ἐκπαιδευτική δράση τῆς Μονῆς δέν περιορίσθηκε μόνο σέ τοπικό ἐπίπεδο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἔρευνα στὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς.

Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε·

α) Πρόσφερε ἐτήσια συνδρομή 300 δραχμῶν πρὸς τό Ἱερατικό Σχολεῖο Σύρου (ἀριθ. διπλ. ἀποδείξεως 32 τῆς Ἐπιτροπῆς Ἱερατικῶν Σχολείων τῆς 17-7-1857 καί ὑπ' ἀριθ. 31-36/15-4-1859 ἔγγραφο τῆς Μητροπόλεως Σύρου καί Τήνου, ἐπὶ Μητροπολίτου Δανιήλ).

β) Ἀπέστειλε μέ δική της πρωτοβουλία ὑποτρόφους στή Ριζάρειο Σχολή. (Ἀπὸ τό ὑπ' ἀριθ. 248/25-2-1849 ἔγγραφο τῆς Μονῆς, πού ἀπευθύνεται πρὸς τόν Μητροπολίτη Κυκλάδων. Τό ἔγγραφο ὑπογράφει ὁ ἡγούμενος Ἱερόθεος Βενετσάνος καί οἱ σύμβουλοι).

γ) Γιά τήν ἵδρυση τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας ἡ Μονή προσέφερε μηνιαία συνδρομή 18 δραχμῶν ἐπί πολλά ἔτη (ἔγγραφο 115/16-8-1839, μέ ὑπογραφή τοῦ Μητροπολίτη Ζαχαρία). Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι αὐτή ἡ Ἑταιρεία εἶχε ὡς σκοπό τήν πρόοδο τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καί τή βασική ἐκπαίδευση τοῦ λαοῦ. Ἡ Ἑταιρεία συνεχίζει νά λειτουργεῖ μέχρι σήμερα.

δ) Μέ τήν ὑπ' ἀριθμ. 1/26-4-1839 ἐγκύκλιο ἐπιστολή τοῦ μητροπολίτου Ζαχαρία Κυριακοῦ (ἀπό τήν Ἄνδρο), πού ἀπευθύνεται «πρὸς τὰ Συμβούλια τῶν κατὰ τήν ἐπισκοπὴν ταύτην διατηρουμένων ἱερῶν Μοναστηρίων...», μέ θέμα τήν συνδρομή ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου καί τῆς Δημόσιας Βιβλιοθήκης, διαβάζουμε· «...προσκαλοῦμεν νὰ συνεισφέρειτε ἕκαστος φιλοτίμως τόσον ἀπὸ τὰ Μοναστηριακὰ ταμεῖα, ὅσον καὶ ἐξ ἰδίων... διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον καὶ τήν Δημοσίαν Βιβλιοθήκην...».

Τό ἴδιο θέμα ἐπαναλαμβάνει καί ἡ δεύτερη ἐγκύκλιος μέ ἀριθμό 772/16-5-1839, τοῦ ἴδιου Μητροπολίτη. Ἡ Μονή, μέ τό ὑπ' ἀριθμό 64/22-5-1839 ἔγγραφό της, προσφέρει γιά τόν σκοπό αὐτό ὡς πρώτη δόση τό ποσόν τῶν 50 δραχμῶν.

Ἡ κοινωνική προσφορά τῆς μονῆς

Εκτός ἀπὸ τή σπουδαία ἐκπαιδευτική προσφορά ἡ Μονή ἀνέπτυξε σημαντικές δραστηριότητες φιλανθρωπικοῦ χαρακτήρα, ἀλλά καί κοινωνικῆς ὠφέλειας. Δεχόταν καί φρόντιζε ἀπόρους καί ἀσθενεῖς.

Ἡ λειτουργία τοῦ Λεπροκομείου τῆς Θήρας, πού ἱδρύθηκε πρὶν τό 1839, στηρίχθηκε ἐν πολλοῖς στήν ἐτήσια οἰκονομική συνεισφορά τῆς Μονῆς γιά τίς τρέχουσες ἀνάγκες τῶν ἀσθενῶν καί τήν ἀντιμετώπιση τῶν πολλαπλῶν ἐξόδων.

Κτήματα τῆς Μονῆς παραχωρήθηκαν τό 1956, μετὰ τό μεγάλο σεισμό, γιά τίς ἀνάγκες τῶν σεισμοπαθῶν. Τό χωριό Καμάρι χτίστηκε ἀποκλειστικά σέ μοναστηριακές ἐκτάσεις.

Μέ τακτικές συνδρομές ὑποστήριξε οἰκονομικά τήν Κατζελλαρία (300 γρόσια), τήν Ἐπιτροπή τοῦ Ἀρμοστῆ τῶν Νήσων (200-400 γρόσια). Χρήματα πρόσφερε καί «ὑπὲρ τῶν ἐν Ἰνδία παθόντων Χριστιανῶν ὑπηκόων τῆς Ἀγγλίας, ἥτις εὐηργέτησε πολυειδῶς τὸ ἔθνος μας κατὰ τὸν Ἱερὸν αὐτοῦ Ἀγῶνα...», ὅπως μᾶς πληροφορεῖ τό ὑπ' ἀριθ. 137/4-11-1857 ἔγγραφο.

Ἡ ἐθνική προσφορά τῆς μονῆς

Τό 1787, ἐποχὴ πού ἡ Ρωσία βρισκόταν σέ ἐμπόλεμη κατάσταση μέ τήν Ὄθωμανική αὐτοκρατορία, ἡ Μονή Προφήτου Ἡλίου εἶχε ἐξοπλίσει ἱστιοφόρο

«πολάκα», μέ τό ὄνομα «Ἅγιος Γεώργιος». Τό πλοῖο ταξίδευε μέ «τήν παντιέραν τοῦ μοναστηρίου καί μίαν εἰκόνα τοῦ Προφήτου Ἡλίου».

«...τὸ ἱερὸν ἡμῶν μοναστήριον, σεμνυνόμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἡλίου ἔλαβε χρεῖαν διὰ νὰ ἔχη ἐν παρτίδον, διὰ νὰ ταξιδεύῃ εἰς τε τὴν Ἀσπρην καὶ Μαύρην Θάλασσαν καὶ εἰς ἄλλα ἀκόμη ταξίδια διαφόρων τόπων... ἠγοράσαμεν τὸ παρὸν παρτίδον πουλάκα, ὀνομαζόμενον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ὅθεν καὶ ἐβάλομεν εἰς αὐτὸ καπιτάνιον ὀνομαζόμενον Ἀντώνιον Δανέζην μὲ συντρόφους δεκαπέντε, καὶ δίδοντές του τὴν παντιέραν τοῦ μοναστηρίου μας καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ Προφήτου μας Ἡλίου καὶ τὴν παροῦσαν ταπεινὴν πατένταν μας... ὑπογεγραμμένη παρ' ἡμῶν καὶ ἐνεσφραγισμένη μὲ τὴν βοῦλλαν τοῦ ἱεροῦ μας μοναστηρίου εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Σαντορήνη, 1787 Μαρτίου 30

Νεόφυτος καθηγούμενος τῆς ἱερᾶς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλίου καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί».

(Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Κ 24,8).

Στόν ἀπελευθερωτικό ἀγῶνα τοῦ 1821 ἡ Μονὴ τοῦ Προφήτου Ἡλίου πρόσφερε κάθε δυνατὴ βοήθεια, ἠθικὴ καὶ ὑλική. Ἡ μεγάλη αὐτὴ προσφορά τεκμηριώνεται καὶ μέσα ἀπὸ πλῆθος ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς, πού σήμερα φυλάσσονται στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς, ἀλλὰ καὶ στά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

Τό 1822 δεκαέξι μοναχοί, μέ ἐπικεφαλῆς τόν ἡγούμενο καὶ ἄλλους πρόκριτους τῆς Θήρας, δήλωσαν ἐγγράφως πρὸς τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη τὴν πρόθεσή τους νὰ συμμετάσχουν στὴν ἐξέγερση.

Ἡ Μονὴ ὡς τόπος ἐξορίας

Στά μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ Μονὴ Προφήτου Ἡλίου Θήρας λειτούργησε καὶ ὡς τόπος ἐξορίας κληρικῶν. Ἡ ἀπόσταση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἡ γενικότερη δυσκολία ἐπικοινωνίας ἔθεταν σέ ἀπομόνωση προσωπικότητες πού διατάρασσαν τὴν κραταιὰ τάξη.

Ὁ Θεόφιλος Καΐρης ἔζησε ἐξόριστος στή Μονή ἀπό τό 1840 ἕως τό 1842. Κληρικός καί φιλόσοφος ἀπό τήν ᾿Ανδρο, πρὶν νά εἰσαχθεῖ σέ δίκη γιά τίς ἀντιλήψεις του, ἐξορίστηκε στή Σκιάθο, στή Μονή τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, «...ἵνα τῷ δοθῇ καιρὸς νά μεταμεληθῇ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν εὐθεΐαν ὁδὸν ἀφ’ ἧς ἐπλανήθη...». Μετά, λόγω ἀσθενείας, μετατίθεται μέ βασιλικό διάταγμα, στή Σαντορίνη. Οἱ ὅροι διαμονῆς του στή Μονή ἦταν καθορισμένοι·

α) Θά ἔπρεπε νά διαμένει σέ ἰδιαίτερο, ἀεριζόμενο καί ἡλιακό κελί μέ διατροφή καί κάθε ἄλλη ἐπιμέλεια. β) Νά προσέχει «ἐγρηγορότως περὶ τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ σωτηρίας καὶ ἀσφαλείας». γ) Οἱ μοναχοὶμποροῦσαν νά τόν ἐπισκέπτονται «μόνον πρὸς παραμυθίαν... δὲν ἐπιτρέπεται, ὅμως νά ἔρχωνται εἰς συζητήσεις καὶ συνδιαλέξεις περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων μὲ αὐτόν». δ) Οἱ ἐπισκέπτες τῆς Μονῆς δὲν ἐπιτρεπόταν νά τόν συναντήσουν. ε) Οἱ συγγενεῖς του θάμποροῦσαν νά τόν ἐπισκεφθοῦν μόνο κατόπιν ἔγγραφης ἄδειας τοῦ Διοικητοῦ Θήρας (ἔγγραφο 461/4-4-1840).

Ὁ μοναχὸς Χριστόφορος Παπουλάκος ἀπό τὰ Καλάβρυτα, σέ ἡλικία 50 ἐτῶν ἀποφάσισε νά κηρύξῃ τὸν θεῖο λόγο γιά νά σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Οἱ πράξεις του ὅμως προκάλεσαν ἀναστάτωση καὶ κρίθηκε ὅτι ἀποτελοῦσαν παράβαση τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα. Τό 1852 δικάστηκε καὶ ἐξορίστηκε στή Μονή. Οἱ ὅροι διαμονῆς του ἐπίσης ἦταν καθορισμένοι καὶ ἀνάλογοι μέ τοῦ Καΐρη. Κατὰ τὴν παραμονή του στό μοναστήρι συνέχισε νά μιλάει «πάντοτε περὶ ψυχικῆς ὠφελείας», μέ ἀποτέλεσμα νά ληφθοῦν αὐστηρότερα μέτρα περιορισμοῦ του, ὥσπου τελικὰ τό 1854 μεταφέρεται στήν ᾿Ανδρο, στή Μονή Παναχράντου.

Ὁ Διονύσιος Ἐπιφανιάδης, μοναχὸς καί λόγιος ἀπὸ τὴ Σκιάθο. Διετέλεσε σύμβουλος τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ΄ καὶ ἀργότερα ἔγινε γνωστός γιά τὴ δράση του στή Μικρά Μονή τῆς Κονίστριας Σκιάθου. Τό 1852 συνελήφθη γιά τίς ἰδέες του καὶ ἐξορίστηκε στή Μονή προφήτου Ἡλιοῦ Θήρας, ὅπου παρέμεινε γιά δέκα χρόνια.

Ὡς ἐξόριστοι πρέπει νά ἔζησαν καὶ λιγότερο σημαντικὲς προσωπικότητες, ὅπως ὁ ᾿Ακάκιος Κούτσης ἀπὸ τίς Σπέτσες, τό 1875.

Οἱ ᾿Ηγούμενοι τῆς Μονῆς

Οἱ ᾿Ηγούμενοι προέρχονταν κυρίως ἀπὸ τὴν Θήρα καὶ ἦταν προηγουμένως μοναχοὶ τῆς Μονῆς. Ὁ χρονολογικὸς πίνακας πού ἀκολουθεῖ βρίσκεται στό ᾿Αρχεῖο τῆς Μονῆς. Στό ἀρχεῖο ὑπάρχουν καὶ πληροφορίες γιά τό ἔργο τοῦ καθενός, καθὼς καὶ ἐπίσημα ἔγγραφα διακρίσεως καὶ ἀπονομῆς παρασῆμων, ὅπως τοῦ ᾿Αργυροῦ Σταυροῦ τῶν ᾿Ιπποτῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος, πού ἀπονεμήθηκε

στόν ήγούμενο Σωφρόνιο Γαβαλλᾶ (βλ. τό ύπ' ἄριθμ. 43/1887 ἔγγραφο τοῦ Ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν).

Ἡγουμενία Ὕνομα Καταγωγή

1711-1746 Γαβριήλ (Α΄) Μπελώνιας Πύργος Θήρας
1746-1750 Γαβριήλ (Β΄) (;) Πύργος Θήρας
1750-1753 Ἀθανάσιος Γαβαλλᾶς Πύργος Θήρας
1753-1766 Νεόφυτος (Α΄) Μπελώνιας Πύργος Θήρας
1766-1769 Ἱερεμίας (;) Πύργος Θήρας
1769-1780 Νεόφυτος (Α΄) Μπελώνιας Δεύτερη φορά
1780-1792 Παΐσιος Μυτιλήνη
1792-1801 Νεόφυτος (Β΄) Κονταράτος Πύργος Θήρας
1801-1806 Παΐσιος Μυτιληναῖος Δεύτερη φορά
1806-1809 Γαβριήλ (Γ΄) Προσωρινός
1809-1813 Διονύσιος (Α΄) Ροῦσσοις Θήρα
1813-1817 Γεράσιμος Μαυρομμάτης Ἀνάφη
1817-1820 Ἰγνάτιος Μαυρομμάτης Ἀνάφη
1820-1837 Γεράσιμος Μαυρομμάτης Ἀνάφη
1837-1849 Ἱερόθεος (Α΄) Ροῦσσοις Πύργος Θήρας
1849-22/9/1852 Ἱερόθεος (Β΄) Βενετσάνος Πύργος Θήρας
1852-1855 Σεραφεῖμ Καΐρης Ἄνδρος
1855-1862 Διονύσιος (Β΄) Ροῦσσοις Πύργος Θήρας
1862-17/12/1866 Ἱερόθεος (Γ΄) Καραμολέγκος Πύργος Θήρας
1866-11/1869 Δανιήλ (Α΄) Ροῦσσοις Πύργος Θήρας
1869-23/2/1871 Σωφρόνιος (Α΄) Γαβαλλᾶς Ἐμπορεῖο
1871-6/2/1873 Γεράσιμος Λαγκαδᾶς Πύργος Θήρας
1873-13/3/; Σωφρόνιος (Α΄) Γαβαλλᾶς Δεύτερη φορά
10/9/1900-1911 Σωφρόνιος (Β΄) Ἀργυρός Μέσα Γωνιά
11/5/11-30/12/12 Γαβριήλ (Δ΄) Ἀρδαβάνης Πύργος
31/12/12-10/3/14 Σωφρόνιος (Β΄) Ἀργυρός Δεύτερη φορά
31/3/14-30/9/20 Δανιήλ (Β΄) Δεναξᾶς Πύργος Θήρας
1/10/20-30/10/33 Θεόφιλος Βενιέρης
30/10/33-6/9/40 Λουκᾶς Σιγάλας
6/9/40-30/5/57 Νικόδημος Φύτρος Πύργος Θήρας
1957-20/7/62 Ἰωάννης Ἀρβανίτης Ἀνάφη
20/7/62-1985 Γαβριήλ (Ε΄) Μάϊνας Πύργος Θήρας
1985-1998 Μάξιμος Συρίγος Μέσα Γωνιά
31/7/1998-σήμερ. Δαμασκηνός Γαβαλλᾶς Φηροστεφάνι